

Igor Masten, EF UL

Etatizem v imenu demokracije

Eden ključnih elementov demokracije je, da voljeni predstavniki ljudstva prevzamejo odgovornost za vodenje države. Dobijo moč sprejemanja zakonov, njihova podmnožica, ki ji v vsakdanjem življenju rečemo vlada, pa prevzame operativno vlogo izvrševanja zakonov in ostalih zakonsko določenih funkcij države, od upravljanja s sistemom socialnega varstva do ekonomske politike. Vseeno pa je v sistemu demokracije danes popolnoma običajno, da del funkcij države opravljajo osebe, ki niso neposredno izvoljene s strani ljudstva na demokratičnih volitvah. Voljeni so samo omejeno v smislu, da jih imenuje parlament, torej neposredno izvoljeni predstavniki ljudstva, po imenovanju pa imajo določen mandat, praviloma drugačen od parlamenta, v katerem so od politike oziroma neposredno izvoljenih predstavnikov ljudstva neodvisni. S tem imajo inštitucije, ki jih vodijo, določen demokratičen deficit, ki ga morajo nadomeščati z dokazovanjem družbeno odgovornega ravnanja.

Glavni razlog toleriranja demokratičnega deficita je v pogostem oportunističnem obnašanju politikov, ki – čeprav naj bi zastopali interese svojih volivcev – v parlamentu zastopajo lastne interese. Klasičen primer je današnja ureditev delovanja centralnih bank. Včasih so bile centralne banke podrejene finančnemu ministru in s tem vladi. Rezultat je bila zloraba denarne politike za potrebe ponovne izvolitve vlade in ne zagotavljanja nizke inflacije v dobro potrošnikov. Centralne banke so zato danes od politike neodvisne. Njihova vodstva

niso voljena neposredno, imenujejo jih parlamenti, ki nato nimajo vzvodov vmešavanja v njihovo delo. Upravičenost demokratičnega deficita centralne banke upravičujejo s svojimi rezultati. Obdobje neodvisnosti centralnih bank tako v razvitem svetu soupada z razmerami cenovne stabilnosti, ki jih zgodovina prej ne beleži.

Pomena od politike neodvisnih centralnih bank ne gre podcenjevati. Poglejmo si samo trenutno grško epizodo. Grškim politikom, ki so bili demokratično izvoljeni v sami zibelki demokracije, bi sedaj najbolj ustrezalo, da bi Evropska centralna banka prek tiskanja denarja reševala njihove javnofinančne težave. Zato toliko ljudi po svetu vprašanje grške finančne krize povezuje tudi z zaupanjem v valuto evro. Njegovo drastično razvrednotenje na mednarodnih finančnih trgih bi pomenilo velik udar za blaginjo potrošnikov območja evra. Zakaj je koristno politikom odvzeti možnost igrakanja z denarjem, postane jasno ravno ob takih epizodah.

Poznamo še druge primere pomembnih državnih institucij s politično neodvisnim vodstvom. Agencija za zavarovalni nadzor ali Agencija za nadzor trga vrednostnih papirjev, na primer. Nekateri naši demokratično izvoljeni politiki z ambicijo početi in kadrovati po naših zavarovalnicah bolj po domače bi vsekakor radi sebi podrejeno agencijo, zato je prav, da jim to možnost odvezamemo. S tega vidika je tudi prav, da Organizacija za sodelovanje in razvoj kot pogoj za članstvo zahteva, da Urad za varstvo konkurence, sedaj v sestavi

gospodarskega ministrstva, postane neodvisna agencija.

Te agencije za razliko od centralne banke delujejo izključno na mikroekonomskem nivoju. V osnovi preperečujejo, da bi različna podjetja zlorabljalala svojo tržno moč in informacijsko superiornost na škodo potrošnikov, varčevalcev oziroma malih delničarjev, zavarovancev ... Uspešno zagotavljanje teh funkcij lahko zagotavlja ravno neodvisnost o neposredno in demokratično izvoljenih predstavnikih ljudstva.

Zanimivo vprašanje s tem v zvezi je tudi, ali državno lastništvo podjetij pomaga k družbeno odgovornejšemu obnašanju.

Hipoteza je zelo enostavna: zasebna podjetja maksimirajo svoj dobiček, medtem ko lahko na podjetja v državni lasti vplivajo politiki v korist svojih volivcev. Slovenska zgodovina nas uči, da temu ni tako. Poglejmo samo, kdo je lastnik podjetja, ki se najbolj poslužuje zlorab tržne moči na telekomunikacijskem trgu. Podobno je na trgu električne energije. Ali nista bila ravno Kad in Sod, sicer v lasti države, ključna akterja nepreglednih prodajah državnega premoženja, katerih posledica je tajkunizacija Slovenije? V kakšni lasti še so določene banke, kjer prihajajo na dan vedno nove ugotovitve o finančno spornih poslih? Zgodovina je na tem področju vse podrobnosti dobro dokumentirala, zato jih nima smisla ponavljati. Pomembno je samo podčrtati, da so imeli ključno vlogo pri teh družbeno škodljivih procesih in družbeno neodgovornem obnašanju vpletenih podjetij ravno demokratično izvoljeni politiki, ki so

kot svoj vzvod uporabili državno lastništvo.

Da zaokrožimo, se spustimo še na področje varstva okolja. Država v skladu z mednarodnimi standardi sprejema vedno nove in vse ostrejšje standarde varovanja okolja, ki naj bi pripomogli, da bodo naši potomci še vedno živeli zdravo. Vendar se ponovno vprašajmo, v čigavi lasti so podjetja, ki v Šoštanjju izvajajo ekološko najbolj problematičen projekt v Sloveniji, ki ga obenem spremljajo še močno sumljive finančne okoliščine. Ponovno vidimo, da demokratične volitve niso zadosten pogoj, da bodo na njih izvoljeni delovali v javnem interesu.

Če se z vsem do sedaj napisanim strinjate, potem naj vam povem, da živite v bridki zmoti. Tako kot sem sam do zadnje sobote, ko sem imel priložnost prebrati mnenje ministra za šolstvo Igorja Lukšiča o državni lastnini v podjetjih. Ta vprašanja o koristnosti in stroških državnega ni povezal z vprašanjem empiričnega preverjanja teh vprašanj, ki jih najdemo v znanstveni literaturi. Vprašanje morebitnih slabih strani državnega lastništva države je povezal z obstojem demokracije. Po njegovem oblast izbere ljudstvo, da ureja ključne zadeve. Če bi ključne zadeve prepustili zasebnim interesom, potem legalna oblast ne bi imela ničesar, kar bi upravljala. Ste razumeli? Demokratično izvoljeni politiki potrebujejo državno lastnino ne zato, da bi s tem zadovoljevali potrebe ljudi, ki so jih izvolili, temveč preprosto, da imajo oni kaj za upravljati, sicer težko utemeljijo svoj obstoj.

Čeprav žalostnega, boljšega dokaza zakaj se državno lastništvo lahko tako izrodi, kot ga lahko človek najde v takih izjavah, ni.